

# Emlékezés köztünk élő tanúkkal

Programsorozat Sztehlo Gábor halálának évfordulóján

► **Gaudiopolis – Örömváros – létrehozója, mintegy kétezer ember megmentője, a világ igaza, azaz Sztehlo Gábor evangélikus lelkész emléke előtt tisztelegtek halálának évfordulóján egykori mentettei, nevelői, a nevét viselő iskola diákjai, tanárai és természetesen a Sztehlo Gábor Gyermek- és Ifjúságszolgálat Alapítvány tagjai. A háromnapos programsorozaton Sztehlo Gábor fia, „Gabsi” is jelen volt, feleségével együtt Svájcból érkezett haza az ünnepi alkalomra.**

**Művészeti nap a Sztehlo-iskolában**  
A sorozat remekül összeállított programmal kezdődött május 29-én a pestszentlőrinci evangélikus iskolában, amely 2011 májusa óta viseli az 1974. május 28-án Svájcban elhunyt Sztehlo Gábor nevét. Kolarovszky Zoltán megbízott igazgató köszöntötte és B. Pintér Márta iskolalelkész kezdőhátitá után két helyszínen párhuzamosan folyó előadások idézték fel a kort, amelyben a lelkész embermentő munkáját végezte.

Előtte azonban faültetésre került sor az iskola kertjében. Ez a második fa, amely az evangélikus lelkész tiszteletére ültetett: az első Jeruzsálemben, az *Igazak kertjében* áll. A fa-



Merényi Zsuzsanna, a Sztehlo-alapítvány elnöke köszönti a résztvevőket

ültetésénél D. Keveházi László nyugalmazott evangélikus lelkész, Gaudiopolis egykori miniszterelnöke idézett fel két mozzanatot „Gábor bácsi” életéből. Egy alkalommal a gettóból csepeztett ki – autójában elbújtatva, pokróccal letakarva – egy gyermeket. Mások az orosz fegyveres elé állt, és azt mondta: „Ne lőj!” Mindkét alkalommal saját életét kockáztatta a mentetteiért. D. Keveházi László felvette a kérdést: „Melyikünk lenne olyan bátor ma közülünk, mint Sztehlo Gábor?”

A fát Sztehlo Gábor fiával és Kolarovszky Zoltánnal együtt ültették el, az iskola falán pedig a Sztehlo-alapítvány nevében Füzéki Bálint helyezte el koszorút.

**Emlékek – elérkeznyülés – hála**  
A diákok két csoportban vettek részt a „Sztehlo-gyerekekkel” való beszélgetéseken. Az evangélikus templomban Borsai György tanár moderálásával Gaudiopolisról és a lelkész életét bemutató filmről egyaránt szó esett. A vendégek között ott volt Szántó Erika filmrendező, aki dokumentumfilmet (*A gyermekmentő*) és játékfilmet is (*Gaudiopolis*) forgatott Sztehlo Gábor életéről és mentetteiről. A filmet a diákok pár nappal korábban már látták, így a friss élmény hatása alatt beszélgethettek elkészítéséről és egyes jeleneteiről a rendezővel.

Az asztalnál egykori Sztehlo-gyerekek, ma már nyugdíjas értelmiségiek ültek: Andrási Andor és Füzéki Bálint, az alapítvány alapító tagjai, D. Keveházi László, valamint az Angliából hazalátogató Sárközi Mátýás író. Egybehangzóan állították: kedves,

páratlan kisugárzású ember volt Sztehlo Gábor. Egyesek kizárólag „nagytszeteletű úrnak” szíloították, mások Gábor bácsinak – ebben is, mint sok másban, teljes szabadságot adott a város lakóinak. Az imádkozásnál az asztali áldás után mindig azt mondta: „És most mindenki imádkozzon befelé!”

A gyermektársadalomban sem vallás, sem társadalmi hovatartozás, sem nagyon szerint, sem semmilyen más alapon nem volt megkülönböztetés. Gábor bácsi mindenkit, aki oltalomra szorult, befogadott, etetet, fedelet adott a feje fölé, és tanította a lényéből áradó jószág, nagylelkűség, emberség által. Olyan, élet-

meg az embertelen körülmények között mégis feltalálni magukat és megteremteni az élet feltételeit. A közösség egymásért élt, ehhez azonban olyan vezető személyiséggel kellett, mint Sztehlo Gábor. Felnéztek rá, és rajongtak érte. Sárközi Mátýás még azt is említette, hogy „olyan jóképű volt, mint egy filmszínész”.

D. Keveházi László miniszterelnöké választásának pillanatát – Szántó Erika filmjéből – újranezethették a diákok a templomban. A történet hősé elmondta: hirtelen „belecsöppent” az egészbe, nem is számított rá, hogy Gábor bácsi – mint köztársasági elnök – mellett őt ilyen magas tisztségre választja meg a gyermektársadalom. Tudomása szerint ketten lettek lelkészek a gyermekek közül.

Örül – mondta a nyugalmazott evangélikus lelkész –, hogy a mai fiatalok számára a történelem nemcsak egymás után sorjázó tényekként jelenik meg, hanem azok átéltői, tanúi által. Fontos, hogy az érzelmek, amelyek bő hét évtized múltán sem kopnak, megoszthatók egymással ma is.

## Gyermekként félelemben élni

A másik helyszínen Baglyos Natália tanárnő vezetésével szintén három megmentett egykori emlékeztet Gábor bácsira. Itt nem a Gaudiopolis-társadalom krónikájáról esett szó, hanem a gyermekotthonokba a háború alatt befogadott zsidó gyermekek története volt a középpontban. Bán Éva, Előd Nóra és az Izraelből hazakerkezett Perlusz Tamás (David Pélus) válaszolt a fiatalok kérdéseire.

Ki a zsidó? Mit éreztek, mikor megtudták, hogy bármikor megölhetik őket? Milyen félelemben élni? Mi tartotta bennük a reményt – hat-tizenhárom éves gyerekek voltak ekkor –, mikor szüleikről azt sem tudták, hogy élnek-e még egyáltalán? Bán Éva szülei meghaltak, Előd Nórának az édesapját sáncására lágerbe vezényelték, ott halt bele az éhezésbe és a fizikai szenvedésbe, Perlusz Tamás szüleit a Határ úti vilamosról szállították le 1944. március 20-án, egy nappal hazánk német megszállása után. Apja sosem tért vissza, édesanyja másfél év múlva, de olyan szenvedések után, hogy saját fia sem ismerte fel, csak a hangját.

Perlusz Tamás mindig „nagytszeteletű úrnak” szíloította megmentőjét. Felidézte azt a karácsonyét a Bogár utcában, amelyet a pincében töltöttek. A feldisített fa és az ige hirdetés mellől kellett lemenniük, s órákkal később, amikor visszatértek, azt látták: semmi sem maradt épen, csak a díszes fenyőfa... Ez csoda volt, amelyet máig nem felejt el.

Bár kisgyermekek voltak mindhárom, érezték, hogy milyen különleges ember Sztehlo Gábor. *Igaz Ember*, csupa nagybetűvel, aki nem néz-



Perlusz Tamás koszorút helyez el a Bécsi kapu téri emléktáblánál



„Ó, terjeszd ki, Jézusom...” – énekkel kezdődött az ünnepi alkalom Budavárban

te, hogy zsidó-e vagy keresztény az, akit menteni kell. Később, tudjuk, azokat a gyerekeket is befogadta, akik a szüleik által elkövetett tettek miatt kerültek volna veszélybe. Perlusz Tamás megírta történetét az izraeli Jad Vasem Intézetnek, s jelezte, ő maga harmincöt gyermek megmentését tanúsítja, de úgy tudja, mintegy százötven főről van szó. Az intézet egy év múlva választott neki: téved, Sztehlo Gábor kétezer ember életét mentette meg!

A kérdésre, hogy meg lehet-e bocsátani, amit ellenük a háborúban elkövettek, a súlyos csendben Perlusz Tamás azt felelte: soha, de lezárni műszáj. Örökre fájó sebként van bennük, ami történt.

## Ember az embertelenségben

Az emlékezés másnap a szokásos helyszíneken, a Farkasréti temetőben a sírnál, majd a budavári Bécsi kapu téren, a Sztehlo-alapítvány szervezésében, terített asztal mellett folytatódott. Itt is jelen voltak a Sztehlo-gyerekek, maga Gabsi is, Szántó Erika, illetve az alapítvány többi támogató tagja.

Elsőként Merényi Zsuzsanna alapítványi elnök ismertette az elmúlt év eseményeit, majd megkoszorúzták a templom oldalfalánál található emléktáblát. Vigh Lajos (a Deák téri szobrot megalkotó, már elhunyt Vigh Tamás szobrászművész testvére) és Perlusz Tamás mondtak itt rövid beszédet. Testvérbátyja, Vigh Tamás úgy lett elkölvezett tisztelője Sztehlo Gábornak és alapító tagja az alapítványnak – mondta Vigh Lajos –, hogy családjuknak sem a zsidósághoz nem volt semmi köze, sem a lelkeséssel nem találkozott. Vigh Lajos azért került a háború után a gyermekotthonba, mert nagy szegénységben éltek édesanyjakkal. Tamás elpanaszolta nehéz helyzetüket főiskolai mesterének, Ferenczy Bélineknek, aki szílo Sárközi Mártának (Sárközi Mátýás édesanyjának), hogy segítenie kellene a családon. Sárközi Márta jól ismerte Sztehlo Gábor, aki pedig természetesen befogadta a Pax Gyermekotthonba Lajost.

Délután két kisfilmet is láthattak az egybegyűltek, mindkettő a Centropa pályázatára készült. Az első díjat a piliscsai Dr. Szepesti László Mezőgazdasági, Erdészeti Szakképző Iskola és Kollégium diákjai nyerték, a sztehlósok különdíjat kaptak.

## Rejtekhely a föld alatt

Izgalmas bejelentésre is alkalom adódott délután. A múlt hét keddjén a Lauder Javne zsidó iskola ötödikes diákjai váratlan felfedezést tettek az iskola kertjében. Nagy Lily, Orosz Sophie, Babanasi Dafni, Dévényi Lora és Dankó Noam búvóhelyként

szólagó üreget talált a földben, amelyet megmutattak az intézmény igazgatójának, Horányi Gábornak is. Meggyőződve arról, hogy biztonságos a lejtás, lemaszták, és különböző tárgyakat, konzerveket, cigarettapapírt találtak.

A gyerekek korábban sokat foglalkoztak az arisztokrata származású, katolikus Mallász Gitta történetével, aki a szomszédban, a Budakeszi út 46. alatti telken álló Katalin-zárdában bújtatta el három zsidó származású barátját, és foglalkoztatott több mint száz zsidó származású nőt, a német katonaság ellátását biztosító varrodában biztosítva túlélésüket. Mallász Gitta nevét *Az angyal választó* című könyve révén világszerte ismerik, ezekben az időkben ugyanis a négy fiatal spirituális tanításban részesült, melyet Gitta lejegyzett.



Memento – filmekben is...

A háborút csak Gitta élte túl. Az épületben ma a Lauder Javne zsidó iskola óvodája működik. A szomszédban a második világháború alatt az SS költözött be. A legizgalmasabb felfedezésnek azok a karszalagok tekintendők, melyekből egyet el is hoztak a gyerekek: egy borvörös szalag számmal, horogkereszettel. Ké lehetett? Hogy került oda? Kik bujkáltak ott, s mi lett a sorsuk? Vajon Sztehlo Gábor mentő munkájának is van köze a felfedezéshez? Ebben talán Andrási Andor és maga az alapítvány segíthet majd a gyerekeknek. Ha beigazolódik gyanútjuk, holokauszt-émlékhelyt létesítenek a helyszínen.

A köztünk élő tanúk emlékezete, friss felfedezés, érzelmek, kérdések, őszinte válaszok, csendek és könynyek... ez mind áthatja ezt a három napot, melynek záróakkordjaként vasárnap a Deák téri Sztehlo-szobrot koszorúzza meg egy kis csapat Füzéki Bálint vezetésével.

■ STIFNER-KÖHÁTI DOROTTYA